

שפורן אין זאמד

Avrom Sutzkever, Karoline Cohn och Lea Judith de la Penha

I oktober 2017 meddelade YIVO i New York att man hittat ytterligare 170 000 sidor dokument från krigstidens Vilna. Bland fynden fanns även en dikt av den kände jiddischpoeten Avrom Sutzkever, som levde i stadens getto under den tyska ockupationen. Han var verksam i den så kallade Pappersbrigaden, som skulle sortera ut värdefulla böcker, avsedda för nazisternas museum i Prag över "Den undergångna judiska rasen". Man lyckades dock gömma undan viktiga böcker, som kunde tas hand om efter kriget och föras till YIVO i USA.

I gettot miste Avrom Sutzkever sin mor och lille son innan han lyckades ta sig ut och ansluta sig till partisanerna, som var verksamma i de närliggande skogarna. Hans bror hade redan tidigare flyttat till Israel och den nyfunna dikten "Till min broder" är riktad till just honom:

צום ברודער

...שטארקער פֿאַר נקמה אָן די שעכטער פֿון דיין מאַמען –
זאָל זיין דיין ליבשאַפֿט צו דיין מאַמעס האַרץ,
וועמעס קערנער ס'טראָגן זיך ווי פֿרילינגדיקע ריחית,
און וועלן ביי דיין מידבר-שוועל
אויס ביינערדיקע זאָמדן,
אַרויסבלען פֿאַר דיר,
אין שעה פֿון ביטערקייט, –
אַ גאָט!

אין מיין געזאַנג זאָלסטו ניט זוכן
און ניט דעם רעשט פֿון מינע גלידער,
נאָר וווּ דו ביסט, דו איינציקער פֿון ברידער,
אַ הויפֿן מידבר-זאָמד זאָלסטו פֿאַרזוכן;
וועט דיר יעדער זאָמד באַזונדער
ברענגען גרוסן פֿון דער נידער;
ווי ניט אויסגעלייזטע ווונדער
בינדט דעם קוואַל פֿון מיין לידער...

דעם 9טן אַפּריל, 1943

Till min broder

...Starkare än hämnaden på din moders slaktare –
ska din kärlek vara till din moders hjärta,
vars frön sprider ut sig som dofterna från våren,
och ska vid din ökentörskel
ur benfyllda sanden
blomma upp för dig,
i bitterhetens stund –
o Gud!

I min sång ska du ej söka
och inte rester av min kropp
utan där du är, du min ende broder,
en näve ökensand ska du smaka;
dig ska då varje sandkorn
sända hälsningar där nerifrån;
där ett icke sonat under
fjättrar källan till min dikt...

Den 9 april 1943

Övers. Beila Engelhardt Titelman och Staffan Böös

Karoline Cohns silvermedaljong, funnen i Sobibór 2014

Vid arkeologiska utgrävningar 2014 i det forna döds-lägrat Sobibór, beläget i östra Polen nära den ukrainska gränsen, gjordes en mängd fynd. Bland annat frilades fundament och murrester till gaskammare. Många personliga föremål hittades också. Bland dessa en liten silvermedaljong, som tillhört en flicka från Frankfurt am Main, Karoline Cohn.

Nyligen samlades ett 30-tal av hennes släktingar till en åminnelseceremoni. Man kom från hela världen till Karoline Cohns gamla adress på Thomasiusstrasse 10; från Israel, England, Nicaragua, Japan och Hongkong. Hennes amerikanske kusin Barry Eisenman hade tidigare aldrig hört talas om sin faster Else, som gift sig med en viss Richard Cohn. Paret hade två döttrar, Karoline och Gita. Barry Eisenman berättar att hans far aldrig velat tala om hur Förintelsen drabbat familjen, kanske för att skona sina egna barn.

Man har i efterhand funnit ut att familjen Cohn deporterades till Minsk i november 1941. Vad som hänt mellan den tiden och september 1943 i Sobibór är okänt. Vad man vet är att 2 000 judar flyttades från gettot i Minsk till Sobibór. Rimligen måste Karoline eller åtminstone någon annan i familjen, som bevarat hennes medaljong ha omkommit där.

Vid utgrävningen fann man också en stansad namnbricka, som tillhört Lea Judith de la Penha från Amsterdam. Hon föddes den 11 maj 1937 och mördades direkt vid ankomsten till Sobibór den 9 juli 1943.

Efter ett fånguppror i oktober 1943 gav Himmler order om att utplåna alla spår av förintelselägrat, där det beräknas att man mördat uppemot 250 000 judar.

Text Staffan Böös, bild från Internet